

Egyházügyek 25 éve – és ma

Új Egyenlítő-interjú Platthy Iván nyugalmazott államtitkárral

Platthy Iván 1989-től '99-ig volt a kormányban az egyházügyek koordinátora, 1995-ig főosztályvezetőként, utána címzetes államtitkári rangban. Először az 1989-es történekekről kérdezzük, hiszen az állam és az egyházak kapcsolatában a rendszerváltás már '90 előtt megkezdődött. Másodsor arról, hogy nemrég – még az új „Földtörvény” elfogadása előtt – memorandumot fogalmazott meg az egyházi ingatlanügyek végleges rendezéséről illetve az egyház-finanszírozás újragondolásáról, valamint a 2011-es egyházügyi törvényben kimutatható – véleménye szerint – kedvezőtlen tendenciákról.

- A magyar rendszerváltoztatás – lapunkban közölt – kronológiájának június 15-i bejegyzése szerint: „A kormány javasolta, hogy szűnjön meg az Állami Egyházügyi Hivatal, és az Állami Ifjúsági és Sporthivatal.” Az október 20-i szócikk szerint pedig: „Megalakult az Országos Vallásügyi Tanács; elnöke Németh Miklós, alelnöke Glatz Ferenc, titkára Sarkadi Nagy Barna lett.” Hogyan történt mindez, miért kezdte a pártállam ilyen tempóban lebontani a saját hatalmát – éppen ezen a területen?
- A Németh-kormány minden módon igyekezett bizonyítani, hogy a jogállamiságra törekszik, s fölmutatni országnak-világnak: fő törekvése az alapvető emberi jogok – a vallás- és lelkiismereti szabadság, a sajtószabadság, szólásszabadság, az egyesülési jog, szabad iskolaválasztás – garanciáinak megteremtése. Ide tartozik az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetése is. A Hivatal sorsáról tárgyaló kormányülésen egy kínáló pillanatot használt ki Glatz Ferenc művelődési miniszter, mely történelmi jelentőségűnek bizonyult. A kormány már korábban kérte az ÁEH-t, dolgozzon ki tervet a „hogyan tovább”-ról, a hivatal működésének megreformálásáról, melyben több szabadságot kapnak az egyházak. Megszűnésről szó sem volt, csak arról, hogy alakuljon a Minisztertanács Titkárságán belül egy kis létszámú Egyházpolitikai Titkárság, az gyakorolja az állam felügyeleti jogait. Azon a bizonyos kormányülésen Glatz Ferenc váratlanul arról kezdett beszélni, hogy az államnak egyáltalán ne legyen felügyeleti joga – a hitélet nem rá tartozik –, s javasolta az ÁEH jogutód nélküli megszűnést, amit Németh Miklós magáévá tett, és a kormány is elfogadott. Így történt.
- Ön hogyan került a képbe?
- 1989. július 6-án, pénteken, reggel 8 órára behívatott magához Glatz Ferenc miniszter, és azt mondta, tudod, ugye, hogy jogutód nélkül megszűnt az Állami Egyházügyi Hivatal, a minisztériumon belül létre kell hozni egy új főosztályt, és te leszel az egyházi főosztály vezetője.
- Előtte mit csinált? Honnan tudta a miniszter, hogy alkalmas a feladatra?
- Én ugyanezt kérdeztem tőle, de erre konkrét választ nem adott. Egyébként a minisztérium és a tanácsok koordinálásával foglalkoztam mint főosztályvezető, jól ismertem tehát az országot, és kapcsolatban voltam a helyi vezetőkkel, sok esetben a

helyi egyházi vezetőkkel is. Feltételezésem szerint ez lehetett a felkérés alapja. Sok idő gondolkodni nem volt, mert azt mondta, hogy hétfőn átmegyünk együtt a volt Egyházügyi Hivatalba, a Lendvai utcába, és elhozzuk az iratokat. Sajnos nem lesz jó – vettem közbe – akkor én már a családdal Česke Budejovicében nyaralok, a minisztérium szervezésében. Akkor megyünk azonnal – felelte Glatz, s az összes aznapi programját lemondva, elindultunk.

- Mit jelentett az, hogy jogutód nélkül szűnt meg a Hivatal?
- Elsősorban azt, hogy minden egyházakat érintő törvény, rendelet, AEH-intézkedés semmis lett, s lényegében mindent nulláról kellett kezdeni, hogy fölépítsük az állam és az egyházak új kapcsolatrendszerét. Például az AEH által el nem fogadott egyházak addig hivatalosan nem léteztek, most azonban ez a „nem létezés” is megszűnt, tehát őket is bevontuk az új alapok közös kialakításába.
- Hogyan indult az újrakezdés?
- Alapelvünk volt az egyházak teljes önállósága, vagyis hogy az államtól független, mellérendelt viszonyban lévő szervezetek számára az állam kötelezően semmit sem írhat elő. Az együttműködés pedig úgy kezdődött, hogy Glatz Ferenc egyszer megjegyezte, hogy azt szeretné, ha itt a Szalay utcában reverendák, talárok suhogását is lehetne hallani. Ennek jegyében az ő aláírásával levél ment a négy ún. történelmi egyháznak, felekezetnek azzal a kéréssel, hogy javasoljanak egy-egy személyt, aki egyházát képviseli a folyamatos párbeszéd érdekében. Az egyházak ezt elfogadták, sőt Paskai László bíboros két személy delegálását kérte, hogy a római és a görögkatolikusoknak is legyen külön képviselője. Egyik Korzenszky Richárd pannonhalmi perjel lett, a másik pedig Pregun István országgyűlési képviselő, a görögkatolikus hittudományi főiskola rektora. A reformátusoké Aranyos Zoltán, a zsinati iroda vezetője lett, az evangélikusoké Karner Ákos, a központi iroda vezetője, a zsidó felekezeté pedig a MIOK ügyvezetője, Zoltai Gusztáv. Mindenkinek volt szobája a minisztériumban, s általában heti két napot bent tartózkodtak. Részt vettek a törvények, rendeletek előkészítő munkáiban, én a megkérdezésük nélkül az egyházakra vonatkozóan semmit nem írtam alá, még egy levelet sem. Nyugodtan mondhatom, velük együtt alakítottuk a jövőt, a jövő kapcsolatrendszerét. Úgy építettük ki a helyi kapcsolatokat, hogy együtt jártuk az országot. Ha valahonnan levél érkezett egy vagy több kérdéssel, a főosztálynak a témában érintett munkatársa az egyházi képviselőkkel alakította ki véleményét. A válaszlevelet csak akkor írtam alá, ha az egyházak képviselőinek egyetértő szignója rajta volt. Így ha azok a kérdések máskor is előfordultak, akár az ő praxisukban is, a közösen kialakított választ tudták képviselni.
- Mi lett a kiségyházakkal?
- '89-ben körülbelül húsz-huszonöt ún. kiségyház volt, tőlük is kértünk képviselőket, persze nem húszat, hanem egyet-kettőt. Azt mondták, ők nem tudnak jelölni, javasoljak én valakit, akit ők elfogadhatnak, ha mindenkinek megfelel. Egyed Albertné Jutkát javasoltam, aki nagyon jó választásnak bizonyult, hiszen minden egyház elfogadta, s huszonöt éven át képviselte az érdekeiket – a huszonöt év azt is jelenti, hogy nemcsak az egyházak, hanem minden kormány is elfogadta –, nemrég ment nyugdíjba.

- Miben állt konkrétan az állam és az egyházak együttműködése?
- Együttgondolkodásból. A végrehajtás szintjén pedig a megyei közgyűlések elnökei segítségével közös fórumokat szerveztek a polgármesterek, jegyzők, helyi egyházi személyek részvételével, amelyeken mindenki elmondhatta a véleményét az egyházakat érintő törvényekről, azok végrehajtásáról stb. Nem sokat ért volna a felső kapcsolat, ha az alsóbb szinteken nincs meg az egyetértés, s az együttműködési készség. Akkor kezdtek kialakulni a nemzetközi kapcsolataink is. Először Ausztriával vettük föl a kapcsolatot, hiszen a szocialista gyakorlatról voltak némi ismereteink. Aztán 1990 után a volt szocialista országok hasonló feladatot ellátó szervezeteinek vezetőivel is, illetve főleg ők velünk, hiszen akkor már jó példa voltunk számukra, hívtak is bennünket mindenhová. S ha mentünk, vittük annak az egyháznak a képviselőjét, amelyik az adott országban a leginkább „otthon” volt. Például a Szovjetunióba a görögkatolikus Pregun Istvánt és Berki Ferizt, a magyarországi (orosz) ortodox egyház képviselőjét. Hogy lássák – és tőlük hallják –, az egyházak nálunk valóban önállóak, s a kapcsolatunk lényege az együttgondolkodás. Ekkor kezdődött a kapcsolat helyreállítása a Vatikánnal is. Straub F. Brunó, az Elnöki Tanács elnöke és Németh Miklós miniszterelnök még ’88-ban meghívta II. János Pált magyarországi látogatásra (erre ’91 augusztusában került sor), egyben kezdeményezte a diplomáciai kapcsolatok újrafelvételét. Ez ügyben ’89 őszén kint voltunk hárman a Vatikánban: a miniszterelnök megbízottja, egy főosztályvezető a külügyből és én. Vittük magunkkal olaszra fordítva az akkor már majdnem kész Lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló törvény tervezetét, s javasoltuk, hogy erre az alapra építsük kapcsolataink jövőjét, s egyben helyezzük hatályon kívül az 1964-es Magyarország-Vatikan megállapodást. A Szentszék a javaslatokat elfogadta. Aztán 1990. január 24-én az Országgyűlés nagy többséggel elfogadta a Lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló IV. sz. törvényt. Február 8-án Magyarországra látogatott Casaroli bíboros, vatikáni államtitkár, s 9-én a parlament kupolatermében Németh Miklóssal aláírták a diplomáciai kapcsolatok felvételéről szóló egyezményt.
- Ugyancsak a kronológiánkból tudom, hogy 1989. október 20-án Németh Miklós elnökletével létrejött Országos Vallásügyi Tanács. Mi volt ennek a feladata?
- Ez a miniszterelnök tanácsadó testülete volt, s képviseltette magát benne minden Magyarországon működő egyház, amely elfogadta a meghívást. Rövid életű volt, ’90 nyarán beszüntette működését. De fontos demonstratív funkciója volt: Németh Miklós az október 20-i alakuló ülésen megkövette az egyházakat a megelőző negyven évről. Hogy ez nemcsak üres szó volt, bizonyította, hogy akkor már lényegében készen volt az ún. IV-es törvény tervezete, és augusztusban megszületett a szerzetesrendekről szóló elnöki tanácsi rendelet, amely lehetővé tette a rendek újraindulását is. Ezen az első ülésen kérte fel a miniszterelnök Kulcsár Kálmán igazságügyi minisztert, hogy az egyházakat ért jogsérelem orvoslására készüljön átfogó törvény. Minket pedig, hogy gyűjtsük be az egyházaktól az elkobzott ingatlanjaik listáját, de az ún. politikai kerekasztal tárgyalásain kimondták a pártok, hogy a nagybirtokok reprivatizációjára nem kerülhet sor, így az egyházakééra sem.

- Kronológiánk 1989. október 1-i bejegyzése szerint: „A kormány egyházpolitikai titkárságának vezetője megerősítette, hogy az állam kész visszaadni eredeti tulajdonosuknak a korábbi egyházi ingatlanokat.” Sarkadi Nagy Barna ezek szerint akkor túllőtt a célon?
- Nem, hiszen a már említett október 20-i ülésen ez a szándék elhangzott, a feladat végrehajtása elindult, de az új kormány már nem vitte tovább az elmondottak alapján. Azért még nem került le teljesen a napirendről az egyházi javak visszaadásának kérdése, de a teljes körű reprivatizációnak már nem volt politikai realitása. 1991-ben született meg aztán a XXXII-es sz. törvény, mely kimondta, hogy a '48-ban államosított házas ingatlanok tulajdonrendezését. Ennek alapján igényelheték vissza, vagy természetben, vagy pénzbeli kártalanítással (oktatási, szociális, egészségügyi, hitéleti stb. funkciót ellátó) épületeiket, amelyek működtetésével – eredeti vagy új funkciójukban – az egyházak is részt vesznek a közfeladatok ellátásában, az állampolgári igények alapján. Ez a folyamat 2011-ben zárult le – melyben nemcsak a konkrét visszaadás, hanem a pénzbeli megváltás lehetősége is benne volt –, ám a működési feltételeket biztosító vagyoni ügye továbbra is rendezetlen maradt. Ez csak ún. részleges kártalanítást jelentett így, és nem teljes kárpótlást. Érdekes és nem várt fejlemény volt, hogy a XXXII-es törvény parlamenti szavazásakor (július 22-én) a Fidesz kivonult a teremből, s a törvényt nem szavazta meg.
- Azóta sokat változott a Fidesz fölfogása, ám 2011-ben újabb fordulatnak lehettünk tanúi...
- Amennyiben arra gondol, hogy az 1990. évi IV-es törvény módosítását jelentő 2011-es egyházügyi törvény szerint most a Parlament mondja ki, melyik vallási közösség tekinthető egyháznak, melyik csak egyházi egyesületnek. Ez visszatérés az 1895. évi, a szabad vallásgyakorlást biztosító törvény koncepciójához, amelyik kategorizálta az egyházakat. Az 1990. évi IV-es törvény az egyén szabadságának elvére épül, az embert állította központba, és nem a szervezetet. A lelkiismereti és vallásszabadság elvéből következően minden embernek joga van bármilyen felekezethez tartozni. A IV-es törvény két feltételt támasztott csupán, hogy legyen benne legalább száz természetes személy, (ezt Tóth Károly református püspök, országgyűlési képviselő javasolta), és rendelkezzenek szervezeti és működési szabályzattal. Ha ezek megvannak, a független megyei- és fővárosi bíróság bejegyzzi, és elfogadja egyháznak őket. A parlamenti kategorizálás – többek közt – azért is hátrányos, mert 1997. június 20-án a Horn Gyula által aláírt Vatikáni megállapodás (Magyarország és a Szentszék között) alapján a Parlament '97. december 2-án hat törvény megalkotásával illetve módosításával minden egyházra érvényessé tette a vatikáni szerződés elveit és lehetőségeit. Megerősítette a IV-es törvényben deklarált szektorsemleges finanszírozás elvét, és jogi garanciákat biztosítva hozzá. Az Orbán-kormány a vatikáni szerződés néhány pontjának közös megegyezéssel történő módosításával a szerződést nem helyezte hatályon kívül – egyedül nem is tehetné volna –, de a hozzá kapcsolódó hat törvényből már többnek a módosítását megtette. Az új törvény a másfélszáznál is több vallási közösség közül a Parlament csak 32-t fogadott el egyháznak. Ez így kevesebbe kerül a költségvetésnek, de bizony

súlyosan sérti a szektorsemlegesség elvét. Iványi Gábor és egyháza fontos intézményei például így kerültek körön kívülre. A 2011-es törvényt az Alkotmánybíróság kétszer (Strasbourg szintén kétszer) nyilvánította alkotmányellenesnek. A probléma orvoslása az lett, hogy bevették az alaptörvénybe a Parlament jogát a kritériumrendszerre – így most már tényleg nem alkotmányellenes, de attól még nem oldotta meg a vitatott problémákat.

- Nemrég hallottam a Fasori Evangélikus Gimnázium évnyitóján, hogy a híres gimnázium is 25 éve indult újra, vagyis még '89-ben. Akkor még nem volt meg a IV-es törvény. Hogy történt?
- Törvények ugyan nem voltak az egyházak oktatásban való részvételére, de volt egy olyan akarat, mely előmozdította az egyházak társadalmi szerepvállalásának segítését, az állam monopolhelyzetének megszüntetését. Az 1985-ös oktatásról szóló törvény hatályon kívül helyezése is folyamatban volt. A régi fasori diákok – érezvén az új idők szelét – az Evangélikus Egyház vezetőivel együtt kezdeményezték a minisztériumban, hogy nem lehetne-e visszakapniuk patinás gimnáziumukat. Röviden szólva: lehetett. Olyannyira, hogy Glatz Ferenc ott tartotta a '89-es országos tanévnyitót. Ez volt az első egyházi iskola, amely újraindulhatott. Addig a hatalom csak tíz oktatási intézményt engedélyezett: nyolc katolikust, egy reformátust és egy zsidót. Ez a visszaadás megindított egy hosszú sort, melynek különös pikantériát adott az a kormányhatározat, mely kimondta, hogy volt párt-, munkásőr-, és MHSZ-ingatlanokat a megyei tanácsok vb-titkárain keresztül a városok igényelhetik oktatási és kulturális stb. célokra. Így lett a 19. kerületi munkásórlaktanyából a jezsuiták Szent Ignác kollégiuma, a Nagykőrösi Pártbizottság épületéből a Károli Gáspár Egyetem nagykőrösi tanítóképzője, a gödi MHSZ bázisából a piarista rend szakképző intézete. És még sorolhatnám. Glatz Ferenc ekkor vagy másfél tucatnyi épületet szerzett a felsőoktatásnak – ez a mindig mostoha ágazat soha ennyi fejlesztéshez nem jutott egy intézkedés nyomán. Voltak bonyolultabb ügyek is. Például amikor a református egyház visszakérte a sárospataki híres kollégiumot, nem volt másik középiskola a városban, így sérült volna a szabad iskolaválasztás elve. A központi költségvetés biztosított a városnak egy középfokú intézmény létesítésére fejlesztést, így épült ott meg a Makovecz által tervezett gimnázium. Ugyanígy kapták vissza Budán a Baár-Madast a reformátusok. Az ott működő Móríc Zsigmond Gimnázium állami költségvetésből új épületet kapott, s amíg az kész lett (1992-ben), addig a Baár-Madasban folyt az oktatás pár tanteremben Bibó István vezetésével.
- Ön nemrégiben írt egy memorandumot, melyben az egyház-finanszírozás újragondolását javasolja. Miért időszerű ez most?
- Először is azért, mert az egyházak működésének fedezetét 1945 előtt biztosító, önálló gazdálkodását lehetővé tevő ingatlanjainak teljes körű jogi rendezésére a mai napig nem került sor Magyarországon. Másodszor azért, mert egyház-finanszírozási kérdésekkel a kormány, majd az Országgyűlés átfogóan 1997-ben foglalkozott utoljára, s a kapcsolódó törvények 1998. január 1-én léptek hatályba. Az Apostoli Szentszékkal kötött megállapodást pedig 1999-ben emelték törvényi szintre. Az egyházak teljes szabadságát garantáló és a társadalmi szerepvállalásukat elősegítő

jogszabályok 1990-97 között születtek meg. Ezek tartalmazták többek között a volt egyházi (házas) ingatlanok tulajdonjogának rendezését, mely a szektorsemleges finanszírozás és a funkcionalitás elvére épült. Összhangban egyébként a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék közötti később kötött megállapodással. Ez a „védernyőnek” is mondható kettős (nemzetközi és nemzeti szintű) védelem garantálta a többi egyház működésének költségvetési támogatását. Így hat egyházzal kormány szintű megállapodások is születtek. A többi a törvények adta lehetőségeket vette igénybe a hitéleti és közfeladatainak ellátásához. Ez a hat törvény támasztotta alá a Vatikánnal és más egyházakkal kötött megállapodások egyes cikkelyeit. Ezeket pedig csak közös akarral lehet módosítani. Ha előbb módosítják a törvényeket, melyekre a megállapodások épülnek, akkor kényszerhelyzet állhat elő, hiszen azok elveszthetik garanciájukat. Természetesen a törvényeket, megállapodásokat szükség esetén lehet és kell is módosítani, sőt lehet új jogi garanciákat is alkotni. Nem szerencsés azonban élő megállapodások alól kihúzni a talajt. Javaslatom – mely süket fülekre talált – arról szólt, hogy ha a kormány újragondolja a teljes egyház-finanszírozást, akkor a legkézenfekvőbb lenne azzal kezdeni, hogy végre rendezze az egyházaktól elkobzott vagyonuk, illetve örökségük (föld, erdő, gyümölcsös, gazdasági épületek, bérlakások stb.) tulajdonjogát, illetve kárpótlását. Itt volt a talán soha vissza nem térő alkalom, hogy még a 2014. májusi uniós moratórium lejárta előtt megalkotandó a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló ún. Földtörvénybe bevegék azt a paragrafust, hogy az egyházaktól elkobzott földek (ez kb. egy millió hektárt jelent) tulajdonviszonyának közös rendezéséig nem adhatók el, és bérbe sem vehetők. Nem lettünk volna egyedül, a Cseh Köztársaság Parlamentje már 2012-ben elfogadta az érintett egyházakkal kötött megállapodások alapján az államosított egykori vagyonuk tulajdonrendezéséről, illetve kárpótlásáról szóló törvényt. S más volt szocialista országokban is születtek hasonló tulajdonrendezési megoldások.

- Logikus gondolat, hogy így legalább az egykori egyházi ingatlanok úgymond védve vannak a külföldi tulajdonszerzőktől – melynek szabad forgalmát az állam *expressis verbis* nem tilthatja az Unióban –, de nem tudom elképzelni, hogy az egyházi birtokok visszaadása még valaha is politikai realitás lesz.
- Én e témában is optimista vagyok: e kérdést nem lehet a végletekig elodázní, hiszen az elődök örökségének sorsáról van a szó. Pedig mint mondtam, ez a kérdés már 1989-ben felmerült, de a rendszerváltás után a politika a nagybirtokok reprivatizációját nem támogatta. Ami persze nem jelenti azt, hogy elvételük törvényes volt, s ne kellene előbb-utóbb valamiképpen rendezni. Hiszen ezek a földek, erdők, bérlakások stb. az ingatlanok – plébániák, parókiák, templomok, imaházak, szerzetesi rendházak – fenntartását biztosították. Akik arról vitatkoznak, hogy az államnak kell-e az egyházakat egyáltalán támogatni, hajlamosak megfeledkezni arról, hogy mindent elvettek tőlük, amivel megoldhatnák önálló gazdálkodásukat. Az egyházak számára megalázó, hogy az elődeik és támogató híveik által megteremtett vagyon mai értékének hozadékáért is harcolniuk kell, mintha az állam kegyet gyakorolna, amikor a költségvetésből támogatást nyújt hitéleti és közfeladataik ellátásához. Lehet, hogy túl merész elképzelés a vagyon

tulajdonrendezése, de mint elvi alap kikezdhettlen. S ez lehetne az új alapja az egyház-finanszírozás végleges rendezésének. Közösen föl kellene mérni az elkobzott vagyont, megállapítani az értékét, s ennek ismeretében kellene megállapodniuk az egyházaknak az állammal. Szerintem a legjobb megoldás mindkét fél részéről az lenne, ha – a volt egyházi ingatlanok tulajdonrendezésének módosításakor 1997-ben már jól bevált – örökös járadék formájával élnének, olyan százalékos kamat biztosításával, amely a jelenlegi feladataik biztonságos ellátásához szükséges.

- Ez kiváltaná a szektorsemleges finanszírozás elvét?
- Véleményem szerint az elkobzott vagyon jogi rendezésével kapcsolatos megállapodások alapján az érintett egyházakra nem vonatkozhatna a SzJA 1 százalékos felajánlása, és az ötezer alatti lakosú települések lelkipásztorainak jövedelem-kiegészítést jelentő támogatása. Természetesen azoknak az egyházaknak, felekezeteknek és vallási közösségeknek, melyeknek nem volt vagyonuk, a jelenleg fennálló különféle finanszírozási formák biztosíthatnák továbbra is a hitéleti és közfeladataik ellátását, közös megállapodások alapján. A szektorsemleges finanszírozás elvét és gyakorlatát a közfeladatokban részt vevő egyházak esetében továbbra is fenn kell tartani.

A szerző az Új Egyenlítő munkatársa